

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 9. ЈАНУАРА 1894.

НЕСНИШТВО

ЗИМСКА НОЋ

Дук вије пред селом, глас му се разлиже
По белим пољима; бурна вејавица
Бесни ми на прагу; мраз и цича стеже
Дрвеће и небо без сјајних звездаца.

Махом олуј дрмне завејана врата
И уморног тргне из ноћнега дрёма;
Давно будан чујем како време бата,
А срце осећа, — ма да тебе нема —

К'о да главу спуштам на врело ти раме
Слушајући причу са твојих усница,
Где с уздахом шапће кроз сен мрке таме:
О чежњи и ноћи дугих несаница...

Ленскиј

ЗИМА И ПРАМАЛЕЋЕ

Имао сам ја и сјајних сретних дана,
Моме жићу цвало једном прамалеће,
Пролетње сунашце грејало ме жаром,
А ја весо брао по пољани цвеће.

Ал' дођоше ево црни, горки дани,
Млађано ми жиће стегла зима љута,
На веселе дане паде студен крута,
Да ми срце младо, да ми душу спута.

Ах, тако ми тешко! Око срца студен,
А у срцу јади, невидане ране!
Докле ћемо тако, бедно срце моје,
Докле ћемо трајат' ове горке дане!?

Но клонуо нисам. У најтежем часу
Као да ме неко божанство облеће,
Нада ме се нагне, па ме храбри, теши:
После зиме доћ' ће опет прамалеће.

Ипанов

БЕСНА СИРОТИЊА

(Наставак)

Прође неколико месеца у најлепшим на-
дама, а под јесен се стара госпа на
смрт разболи. Лежи у постељи и готово
непрестано бунца, па све о некаквим замкама

и жутокљуним птицама. И да мене није било,
она би јамачно и умрла била, без неге, без
лека и лекара.

Еле, те ноћи, када је код болеснице, по
лекарову уверавању, криза имала да одлучи

www.црно или бело — живот или смрт, нас двоје смо готово ту сву драгу ноћ преседели, мењајући јој на глави сваки час мокре крпе и разговарајући тихо о којечему. Она је била забринута и збуњена, али се из сваког њена покрета могло јасно видети, да је слободнија и утешенија, што сам ја уз њу. По поноћи, кад је болесница престала бунцати и заспала тешким заносним сном, нама као мало лакну на души.

— Шта мислите, хоће ли прездравити моја јадна нана? — упита ме она искреним гласом а низ лепо јој лице потекоше крупне сузе.

— Нада је у Бога — рекох ја — али већ држим да је минула опасност... У осталом, да би била жалост и велик удар за вас, то нико не спори, али ипак немате разлога да се баш толико плашите... У име божје сви ћемо онамо; али док је мене, ви...

— Сиромах мој братић! — упаде ми она у реч и тешко уздахну. — Погледајте га само како мирно и слатко спава, а и не зна да још сутра може осванути као сироче...

При том бризну у плач и покри лице марамом.

Једва ми је пошло за руком да је утешим.

У току даљег разговора, сећам се, ја сам некако све наводио на говор о брачном животу, сликајући га у сјајним и ружичастим бојама.

— Ех, и то је срећа, мој господине! — опази она доста живо. — Ето шта сам ја прокопсала удајом!... У најлепшим данима легла сам, тако рећи, жива у гроб... Не, одиста, дане, проведене у своме брачном животу, ја и не рачунам у дане свога живота...

Знам, ја сам доказивао, да је жена у браку срећна само тако, ако је потпуно задовољна својим другом и ако га истински воли. Кад смо се тако заговорили, мудрујући о условима среће у браку, она најзад поче да прича о своме покојнику.

— Бог да му душу прости, али увек морам рећи, да је био прави сметењак!... Па како сам се ја само мучила код њега!... Тај није држао ни слуге ни слупкиње, па чак ни шегртима из дућана није дозвољавао да долазе кући и да послушају по штогод. Само прича, дан-ноћ прича о томе, како ваља штедети, сам радити и мучити се, ако човек жели, да се штогод стекне... Ви не ћете чисто веровати, али то је цела целцата божја истина он је

сам доносио воду с чесме, сам цепао дрва, сам ишао на пијацу, сам чистио обућу и себи и мени, сам чистио уочи недеље и празника улицу, сам се бријао, једном речју: све сам... Бог да му душу прости, устајао је из јутра врло рано; зими обично у пет, а лети у три. Умије се, помоли се Богу, па тек уђе у собицу, у којој смо држали старудију, и тамо навуче на се којекакве дроњке, да га човек у њима не може ни познати. А имао је таквих дроњака, Бог један да зна колико, па све гори један од другог. И тако у тим дроњцима оде на чесму и навуче воде за цео дан; обично преко половине чабра. Кад сврши с водом, онда опет уђе у собицу да се пресвуче. Те дроњке свуче и пажљиво их обеси на чивију а навуче друге. У тима нацена дрва и очисти обућу. После се опет пресвуче. У тим трећим дроњцима, који су још прилично изгледали, оде на пијацу, а кад се отуд врати, онда и њих пажљиво свуче и обеси на своје место, па онда се враћа у собу, обуче своје обично одело, опере руке, зачешља се поново, попије каву и испуши цигару, прекрсти се и тек онда полази од куће у дућан...

— Па то је била нека луда! — опазим ја.

— Луда свакојако не, али онако смешан човек... Рђав није био, то не могу да грешим душу, али му само то није валаало, што ме готово није никуд изводио... Недељом, кад сврши свој одређени посао у кући, нацифра се па иде у цркву, одстоји целу службу и поје заједно с поповима. Кад се врати из цркве, увек ми донесе наворе. Ја сам дотле већ готова и обучена, па онда кренемо од куће у походе знанцима и пријатељима... Е, знате шта?... То му је одиста био гадан обичај! У једно време, знам, људи су нам почели, тако рећи, испред носа затварати врата, али он ипак куца све догод нам не отворе. Шта знају људи! Не могу да нас изгрде и отерају... Тако до подне попијемо по неколико кафа, а он гутне и по коју ракијицу, па се често пута и весео враћа кући; а слаб је био на пићу до зла бога... Верујте, више сам се пута од срца смејала тој његовој слабости. Ако попије чашу две пива пре ручка или коју чашицу вина за ручком, што је ретко бивало, онда се, са опроштењем, раскомоти и по цео боговетни дан пева на глас црквене песме... Иначе је имао добро срце, и ја бих Богу грешила, кад то не бих признавала...

Опростите ми — рекох — али, по моме мишљењу, то је ипак била нека... како да се изразим? — управо будала нека...

— Како за кога, али ја сам га ипак поштовала... Па како сам ја њега само у болести пазила, да ви још знате! Сумњам, да бих и рођеног оца тако пазила... И дуго сам за њим, верујте, са свим искрено жалила.

— Чудно ми је, како баш ви њим да се усрећите!

— Ја га управо и нисам знала... Сећам се, да сам му обично љубила руку, док сам била мала. Нана ми је причала, да је он био велик пријатељ нашег покојног оца и да га је потпомагао за његова ђаковања... Нана је тако хтела да буде са мном, и шта сам ја ту могла? Њега су рачунали као врло богата трговца, а нана га је у звезде ковала... Чудновато ће вам бити, кад вам кажем, да је он и нану просио, кад је била девојка, али га она није хтела, јер је био много старији него она...

Крв ми јурну у главу.

— За Бога! — рекох са запрепашћењем.

— Та он вам је на тај начин могао бити деда!

— Да, био је у годинама, али крепак старчић... Омален, мало погурен, и веће и бркове је подсецао, а косе је имао врло мало, и то као прави млад месец, од потиљка до ушију. Наравно, често пута ме је и страх подузимао од њега, нарочито од његових необично хладних руку, али, бадава, никад нисам према њему осетила какву мржњу... Кад је умирао, а умро је са свим при свести, он ме позва к себи, узме ми руке и поче их љубити као мало дете, а сузе му се расплинуле по избразданом и смежураном лицу... »Кузун« — вели ми, а тако ме је од првог дана почео звати — »ја ћу ето да умрем, тако милостиви Бог хоће, а ти...« И ту га сузе загушише. »Ја сам« — вели — »целог свог живота био несрећан, а срећу сам сазнао само ово мало поред тебе... Ти ћеш се, знам, и удати, наравно да ћеш се удати, и треба да се удаш, али се све бојим да не наиђеш на какву рђу, која те не ће умети да чува... Опрости« — вели — »што те тако остављам. Ти бар знаш, да ја за то нисам крив. Радио сам, као што ти је познато,

мучио сам се дан и ноћ, па ми ипак Бог у томе није хтео поделити срећу... Кад умрем, Кузун, немој заборавити, да поред мене у сандук метнеш једну твоју чарану, па макар и стару...«

— Па то је била нека племенита душа — опазих ја, потресен том безазленом причом. — Тога је имао човек рашта и волети.

— Ох, не знате, како је то био добар и нежан муж!... А моја нана му се вечито у брк смејала... Она је, знате, у последње време код нас била с мојим братићем. Ко зна, можда смо и због тога рђаво прошли, што је нана код нас била, а што је то жена луксузна, то нема лако...

Ја при том погледах свога обожаваног анђела. Очи су јој биле пуне суза.

— Па јесте ли му бар последњу жељу испунили? — упитих ја, колико тек да прекинем ћутање.

— Какву жељу мислите?

— Па што се тиче чаране!

Преко њених усана прну тужан осмејак.

— Ех, нанина посла! Она то није допустила. Вели, не ћу се удати.

После тог опет заћутасмо, и ко зна докле бисмо тако ћутали, да ја опет нисам прекинуо тишину.

— Ви сте се, на тај начин, морали удати врло млади?

Она ме погледа право у очи.

— У петнаестој години... Та зар ми је и то била удадба! Ја управо и нисам знала, кад сам постала женом... Али тако је то морало бити. После очеве смрти остали смо готово са свим на улици... Ви ваљда и не знате, да је наш отац умро у казненом заводу?

— Није ми познато.

— Да, у казненом заводу... Он је био чиновник, па су га, каже нана, обедили за нешто и узели га душмани на душу... Каже нана, да се ту скоро нашао прави кривац, али која вајда сад!

— Боже мој! — помислих ја у себи — та ова је жена још право дете!

Пред саму зору ја се уклоних у своју собу, да пун бујних мисли и жеља размишљам о безазлености свога анђела.

ВЕЧИТИ МУЖ

ПРИПОВЕТКА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ

ПРЕВЕО МИЛИВОЈ МАКСИМОВИЋ

(Наставак)

II Господин са крепом за шеширом

Био је трећи јули. Запара и жега отела мах, да је не можеш подносити. Цео тај дан имао је Вељчаџинов пуне руке посла: једнако је морао ходати и возити се, а у перспективи је стојала прека потреба, да данас на вече посети некога господина, правника и статског саветника. Овај је живео на свом летњиковцу, негде на Црној реци, па га је требало изненада ухватити код куће. Једва око шест сати уђе Вељчаџинов у један ресторан (веома сумњив, но француски) на Невском проспекту, поред Полицајског моста, седе као обично за свој сточић у углу, и заиска свој свакидањи ручак.

Наручивао је ручак по рубљу, а вино је плаћао засебно; ово је сматрао као жртву, коју благоразумно приноси својим лошим финансијама. Дивећи се, како је можно јести таке сплачине, конабио је све до последње мрвице, и то увек са таким апетитом, као да је три дана гладовао. „Овоме је узрок моје болесно стање!“ мрмљао би у себи, опажајући свој апетит. Но овога пута је сео за свој сточић страшно нерасположен, љутило је бацио на страну шешир, па се подлактио и замислио. Само да је сусед, који је до њега ручавао, и најмање покушао, да му досађује, или да га није од прве речи разумео послужитељ — то би он, који је умео бити тако уљудан, тако поносит и непоколебив, зацело загламио као какав јункер, па би, можда, дошло и до скандала.

Донесоше му чорбу. Он дохвати кашику, али на једаред, и не захвативши још, тресну кашиком о сто и у мало не одскочи од столице. Неочекивана мисао му севну у глави: у том тренутку му је — сам Бог зна каквим процесом — било на једаред јасно, шта је узрок његовој нерасположености, његовој особитој, необичној нерасположености, која га мучи ево већ неколико дана непрестано, цело последње време; сам Бог зна од куда је наишла и Бог зна за што га не хтеде махнути; и сад је на једаред све разумео и разабрао, као својих пет прстију.

— То је све онај шешир! промрмља, чисто као да је надахнут с више: — једино само онај проклети округли шешир, са оним мрским црним крепом, свему је узрок!

Почне размишљати и што је више мислио, по-

стајао је све мрачнији и тим чудноватији му се чинио „цео тај догађај“.

„Но... но, па какав ми је то догађај?“ — протестовао је, немајући поверења у себи, — „зар има ту штогод, што би било налик на догађај?“

Цела ствар је била ево у овом: скоро још пре две недеље (на сигурно се баш није могао сетити, али од прилике пре две недеље) срео је први пут, на улици, негде на рођу Подјачке и Мешчанске, некога господина са крепом за шеширом. Тај господин је био као и сви остали, ништа особита није било на њему; прошао је мимо њега брзо, али је погледао Вељчаџинова некако и сувише оштро, па је некако одједаред силно привукао на се његову пажњу. У осталом се његова физијномија учинила Вељчаџинову позната. Беше уверен да је то лице некад и негде видео. „А, међутим, зар сам ја мало лица видео у животу — ко би се свију сетио!“ Кад је прошао двадесет корачаји, чинило се да је са свим и заборавио на пролазника, и поред силног првог утиска. А утисак је ипак остао на цео дан, и то доста оригиналан; у виду некакве особене, беспредметне пакости. Сад, после две недеље, свега се тога јасно сећао; сећао се такођер, да у онај мах никако није могао да разуме, од куда у њему она пакост, и толико није могао да разуме, да ни помислио није да зближи или доведе у свезу своје рђаво душевно расположење онога вечера са јутрошњим састанком.

Али господин се и сам пожурио да не би био заборављен. Сутра дан се опет сусрео са Вељчаџиновим на Невском проспекту и опет је некако чудновато погледао на њ.

Вељчаџинов отпљуну, али се и сам зачуди свом поступку. Истина бог, има физијномија, које од првог маха проузрокују некакву беспредметну и безразложну одвратност.

— Да, ја сам га заиста негде виђао! — промрмља замисљен, на пола сата после састанка.

За тим је опет цело вече био страшно рђаво расположен; чак и ноћу је неки ружан сан уснио, па ипак му није пало на памет, да је једини узрок тој новој и особеној раздражености његовој само онај господин у жалости, ма да га се цело вече ни сетио није. Чак се мало и ражљутио, што му се „таке трице“ усуђују долазити у памет; а припи-

сати њему сву своју раздраженост сматрао би за понижење, то јест кад би могао и помислити на то. После два дана сусрели су се у гунгули, на пристаништу једног невског пароброда. Овај, трећи пут, био је Вељчањинов готов закleti се, да га је господин са крепом за шеширом упознао, и да је покушао прогурати се до њега, али га је светина спречила; чак му се учинило, и да се „дрзнуо“ пружити му руку; може бити да га је чак и по имену викнуо. Ово последње Вељчањинов, додуше, није баш јасно разабрао, али... — „али, ко је управо та животиња и за што не дође к мени, ако ме заиста познаје, или ако има посла са мном?“ — помисли разјеђен, седајући на фијакер да се одвезе до Смољног манастира. После по сата се већ препирао и викао са својим адвокатом, али у вече и ноћу га обузела опет нека одвратна и фантастична брига и немир. „Да ми се не разлива већ жуч?“

— питао се подозриво, посматрајући се у огледалу. То је био трећи састанак. После тога пет дана није сретао „никога“, а о „животињи“ ни гласа ни трага. Ну међу тим, мало, мало па се тек сети господина са крепом за шеширом. Са чуђењем је Вељчањинов хватао сама себе при том. „Да ли је он крив мојој муци, шта ли? — Хм!... А и он, мора да има много посла по Петрограду, и за ким то носи креп? Очевидно је да мене познаје, а ја не могу да га се сетим. И за што ти људи носе креп? То им никако не стоји... Чини ми се да бих га познао, кад бих га боље разгледао...“

И чисто се нешто почело мицати у његовим успоменама, као каква позната, али на једаред некако заборављена реч, које свим силама желиш да се сетиш; знаш је са свим добро и знаш да је знаш; знаш шта значи, стоји ти на врх језика; али речи никако да се сетиш, па ма се распао!

— То је било... То је било давно... било је тамо негде... Ту је било... ту... — а најпоследне нека ђаво носи и њега и све што је било и није било!... викну на једаред једовито; — зар вреди због једне каналије толико се жестити и понижавати!

Страшно се расрдио; али у вече, када се изненада сетио да се онога дана расрдио, и то „страшно“, беше му страшно непријатно; чисто као да га је неко хватао при недозвољену послу. Он се забринуо и чудно се.

— Сигурно да има узрока, рада шта се ја толико једим... онако само од себе... при једној јединој успомени...

Није довршио своју мисао.

А сутра дан се ражљутио још већма, но овај пут му би јасно, да има за што да се љути, и да

има потпуно право; „дрскост је била нечувена“: и четврти пут се сусрели. Господин с крепом се јавио опет, некако као испод земље. Вељчањинов таман ухватио на улици баш онога статског саветника, господина, који му беше потребан и за којим је и сад јурио, да га ма изненада ухвати, ма и на летњиковцу, јер исти тај чиновник, кога је Вељчањинов једва и познавао али му беше потребан у ствари парнице, и онда, као и сад, не даваше се лако у руке и очевидно је било да се крије, старајући се на све могуће начине, да се не састане са Вељчањиновим. Радостан, што је на послетку ипак натрапао на њ, пође Вељчањинов раме уз раме с њим, журећи се, загледајући му очи и напрежући све силе, да наведе седега лица на тему, разговор, у којем би се можда избрбљао па упустио случајно ону речцу, до које Вељчањинову беше врло много стало, али се седи лукавац узео у памет па се само смешио и ћутао. И баш у том критичном моменту опази Вељчањинов на тротоару с оне стране господина са крепом за шеширом. Стајао је и пажљиво мотрио оданде њих оба двојицу; очигледно беше да на њих пази и као да се и подсмева.

— До ђавола! — плану Вељчањинов, који се већ растао са господином, приписујући сав свој неуспех изненадној појави тога „продрзљивца“ — до ђавола, шпијунира ли он мене, шта ли? Са свим се лепо види, да ме мотри и прати! Је ли га ко год најмио... и... и... и тако ми Бога, он ми се и подсмевао! Тако ми Бога, ја ћу га испребијати... Штета само што идем без палице! Морам купити палицу! То не може тако остати! Ко је он? Хоћу одмах да сазнам ко је и шта је!

На послетку — равно три дана после овог четвртог састанка — налазимо Вељчањинова у његову ресторану, као што смо већ описали, већ са свим озбиљно узнемирена и скоро рећи збуњена. И ако беше прилично поносан, ипак не могаше на ино, него признати самом себи ту истину. А на послетку, кад је све прилике и догађаје довео у свезу, био је приморан да изведе закључак, да причина целе његове раздражености, његове особите суморности и целог његова двонедељног душевног немира није нико други, него баш исти тај господин у жалости „поред све своје ништавости“.

— Па нека сам ја и хипохондрик — размишљао је Вељчањинов — нека сам и наклоњен да градим од муве медведа, зар је мени поред свега тога боље и лакше за то, што је све то *можда* само фантазија. Јер ако сваки обешењак, као што је овај, буде у стању целог човека са свим тумбе преокренути, онда је то... онда је...

Заиста приликом овог данашњег (петог) састанка, који је толико узрујао Вељчаџинова, изгледао је медвед скоро са свим као мува: онај господин штркнуо је мимо њега, као и до сад, само што овај пут није ни гледао Вељчаџинова нити се показивао као да га познаје, него, на против, спустио очи у жељи да и сам не буде познат. Вељчаџинов се окренуо и викнуо за њим колико га грло доносило:

— Еј, ви! Креп за шеширом! Што се сад кријете! Стојте! Ко сте ви?

Питање — а и цела вика — беше врло будаласта. Ну Вељчаџинову је то пало на памет, кад је већ био викнуо. На његов позив се господин обрнуо, мало застао, збунио се, насмешио се, хтео нешто да прослови, да учини, неко време постоја у ужасној двоумици и онда наједаред окрену пете и потрча даље, не обзирући се; Вељчаџинов гледаше са чуђењем за њим.

— А шта? — помисли. — Шта, ако заиста не досађује он мени, него ја њему, и у томе да лежи цео виц?

Поручавши на брзу руку упути се к чиновнику, на летњиковца. Чиовника није нашао код куће; одговорено му је, да се „још од јутрос нису вратили, и да ће се данас тешко и вратити пре три до четир сата у зору, јер су отишли на именданску славу“. Ово је било већ толико „увредљиво“, да је Вељчаџинов у првој јарости одлучио да пође онамо. И заиста и пође; али кад се уз пут промислио и увидео, да је до куће свечареве врло далеко, отпусти на пола пута кочијаша и упути се пешице кући, према Великом Театру. Осећао је да му је потребно кретање. Да умири своје растројене живце, потребно би било да се испава по што по то, и против своје бесанице; а да може заспати, потребно је, ако ништа друго, оно барем да се умори. И тако приспе кући тек око пола једанаест, јер је било поприлично поћи, и заиста му је пошло за руком да се умори.

Стан, који је најмио у марту и којем се онако злурадо подсмевао и ругао, изговарајући се сам себи, да је све то „само на који дан“ и да се и против своје воље „запекао“ у Петрограду, ради те „проклете парнице“ — тај стан није ни близу био тако рђав и неприличан, како је он говорио о њему. Улаз је, истина, био мало таман и забрљан, али сам стан, у другој етажи, састојао се из две велике, светле и високе собе, које су биле једна од друге одељене тамним предсобљем, и које су, на тај начин, гледале једна на улицу а друга на дворште. До оне, која је гледала прозорима на дворште, налазио се са стране мали кабинет, који је

имао да служи за спаваћу собу; али код Вељчаџинова су у њему биле у нереду разбацане књиге и артије; а спавао је у једној од великих соба, и то у оној, која је гледала прозорима на улицу. Спавао је на дивану. Намештај му је био прилично леп, и ако мало извештао, а имао је неколико баш и скупоцених ствари, остатака пређашњег богатства: порцеланске и бронзане играчке, велик и прави бухарски простирачи; остало му и две добро израђене слике; али све је то било у потпуну нереду, понаместано којегде, а и запрашено од оног доба, од кад је Пелагија, девојка, која га је послуживала, отишла у госте к својим рођацима у Новгород и оставила га сама. Тај чудновати факт, да светског, нежењена човека, који још увек жели да важи као центлмен, послужује сама млада девојка, скоро је натеривао Вељчаџинову румен стида на образе, и ако је са истом том Пелагијом био врло задовољан. Та девојка доспела је к њему у исто доба, кад је пролетос узео овај стан, из познате породице, која је отпутовала за границу, и начинила је код њега мало реда. Но после њезина одласка није могао да се реши, да опет узме женског служитеља, а да узима лакеја на ово кратко време, није било вредно. У осталом није ни волео лакеје. Ради тога се и удесио, да је свако јутро долазила да спреми собе домаркина сестра Мавра, којој је и кључ остављао полазећи од куће, и која управо ништа није ни радила, него примала паре и, по свој прилици, крала. Али он беше већ на све махнуо руком, па му је још и мило било, што сад може сам самцит да седи код куће.

Ну све се може сносити само до извесне мере, а живци његови се никако нису слагали понекад, кад би јед и раздраженост превладали, да носе сву ту „пакост“, и скоро сваки пут, кад би се вратио кући, улазио је са осећајем одвратности у своје собе.

Овај пут се није честито ни свукао, него се бацио на кревет и онако раздражен решио, да ни о чем не мисли и да по што по то „онога тренутка“ заспи. И чудновато, он одмах заспа, само што је главу спустио на јастук; тако шта му се није догодило већ месец дана.

Спавао је око три сата, али немирним сном; долазили му све неки чудновати снови, какви обично долазе у грозници. Радило се о неком злочину, који је тобоже он учинио и затајио, и због кога су га окривљивали у један глас људи, који су непрестано од некуд улазили к њему. Скупила се ужасна руља, али још непрестано долажаху други људи, тако да се врата више нису ни затварала, него су стојала широм отворена. Али на послетку се сав интерес

усредредио на чудновату човеку, некаквом, који му је некад био врло близак и познат, који је већ умро, а сад, некако, такођер ушао к њему. Најмучније је било то, што Вељчаџинов није знао, какав је то човек, заборавио му име и никако није могао да га се сети; знао је само толико, да му је некад био врло мио. Изгледало је, да баш од тога човека и сви остали придошли људи чекају главну реч: или да окриви или да оправда Вељчаџинова, и да су сви нестриљиви. Али је он седео непомично за столом; ћутао је и није хтео да говори. Врева није престајала, раздражење је бивало све јаче, и наједаред Вељчаџинов у јарости удари тога човека, за то, што не хтеде говорити, и осећаше после тога чудновату насладу. Срце му премрло од ужаса и бола са тога поступка, али баш у том болу се са-стојала наслада. Разбесивши се са свим удари и други и трећи пут, и као у неком ђору од јарости и од страха, који је дошао већ до лудила, али који је такођер у себи садржавао неку бесконачну насладу и милину, није више ни бројао своје ударце, него је ударао не престајући. Прохтело му се да све то разруши. На један пут се нешто зби; сви страшно закричаше и окренуше се к вратима, ишчекујући нешто, и у том моменту одбише три звонка ударца на звонцету, и то тако силно, као да је хтео ко да отргне звонце с врата. Вељчаџинов се трже, сабра се за тренут ока, скочи с постеље и стрмоглавце појури к вратима; био је потпуно уверен, да ударци у звоно нису сан, него да је у истину неко зазвонио код њега у овом тренутку. „Било би врло неприродно, кад би ми се тако силно, тако истинито и тако „рукописателно“ звоњење могло приснити у сну!“

Али на његово велико чудо показало се да је и глас звонца био сан. Отворио је врата и изишао у ходник, прегледао је чак и степенице — и не нађе нигде ни живе душе. Зачуђен, али и обрадован, врати се у собу. Ужижући свећу сетио се, да су врата била само притворена, а не закључана кључем и запирачем. Он је и пређе, враћајући се кући, заборавио закључати преко ноћ, не обзирајући се много на то. Пелагија га је због тога више пута опомињала. Врати се у предсобље да забрави врата, још једном их отвори и погледа у ходник, тури само изнутра запирач, али га је мрзило да и кључ окрене у брави. Сат изби пола три, дакле спавао је три сата.

Сан га је толико узрујао, да не хтеде одмах опет лећи, него науми да се једно по сата шеће по соби. „Време да се попуши цигара“. Обувавши се на брзу руку приђе прозору и подигне дебелу чојану гардину и иза ње белу завесу. На улици беше

већ са свим свануло. Светле, летње петроградске ноћи су свагда проузрочевале у њему нервну раздраженост а у последње време су и појачавале његову бесаницу, тако, да је пре две недеље набавио те дебеле чојане гардине, које не пропуштаху ни мало светлости. Пустивши светлост унутра и заборавивши на столу ужежену свећу, почне ходати горе доле непрестано још са неким тешким и мучним осећајем. Утисак сна је још деловао. Још непрестано га је мучило, што је био у стању да подигне руку на тога човека и да га бије.

— Али тога човека и нема, и нигад га није ни било, све је сан, па шта се онда млатим?

Са огорчењем мораде признати себи, да је све то само болест, да је он „болестан човек“ и да је то узрок свима његовим мукама и невољама.

Увек му је било тешко признати себи да је остао и отрцао се, но, кад би га обузела чама, преувеличавао је и једно и друго, и то нарочито за то, да сама себе наједи.

— Старост! Са свим сам оматорио! — мрмљао је, ходајући горе, доле. — Памћење ме оставља, долазе ми привиђења, снови, чујем глас звонцета... До сто ђавола! Из искуства знам, да су такви снови свагда били знак грознице у мени... Уверен сам да и сви ти „догађаји“ са тим крепом — нису такођер ништа друго него сан. Заиста је истина била, што сам јуче помислио, да не досађујем ја њему, него он мени. Начинио сам читав роман од њега, а сам се од страха сакрио под сто. И за што ја зовем њега животињом? Можда је он са свим човек на свом месту. Лице му је, истина, непријатно, и ако нема ничега особито ружна на њему; обучен је као и сви други. Само му је поглед некако... Ех, опет сам почео! Опет о њему!! И ког ме се ђавола тиче његов поглед? Зар ја не могу живети без тога... обешечака“!!

Између осталих мисли, које су му долазиле у главу, једна га се силно коснула: наједаред некак себи уврћтио у главу, да је тај господин са крепом био с њим познат и то блиско познат, и сад, сретајући се с њим, смеје му се, и то за то, што зна за некакву његову пређашњу велику тајну, па га сад гледа у његову понижењу. Механично приступи прозору, да га отвори и да удахне мало ноћног ваздуха: и — и наједаред сав претрну: учини му се, као да се пред његовим очима изненада догодило нешто нечувено и невиђено.

Прозор не хтеде ни отворати са свим, него се журно трже и притаји у углу код прозора: на празном тротоару с оне стране опазио је господина са крепом за шеширом. Господин је стајао на трото-

ару, окренут према његовим прозорима, и очевидно не видећи њега посматрао кућу радознано и размишљајући о нечем. Чинило се као да је нешто наумио, али се не може да одлучи: у један мах подиже руку и као да метну прст на чело. На послетку се одлучи: плашљиво погледа око себе и прикрадајући се на прстима пође журно преко улице. За тим уђе у њихову капију, кроз капицик, који лети по некад нису ни затварали. „Иде овамо, к мени!“ рече у себи Вељчаџинов и одмах јурну, такођер на прстима, у предсобље, к вратима и заустави се пред њима; чисто премро у очекивању, прислони само руку на вратни запирач, који је мало час турио и стаде прислушкивати са највећом пажњом, да чује шкрипање очекиваних корака на степеницама.

Срце му је тако лупало, да се поплашио, е ће га издати, као се непознати човек докраде на прстима. Није му било јасно, шта се управо збива, него је више осећао, и то у некакој удесетерострученој потпуности. Као да се ноћашњи сан хоће да оствари. Вељчаџинов је од природе био смео. Волео је по некад и да се похваста својом неустрашимошћу у очекивању опасности и то није морало бити некога, да га види, него и кад је сам био, те је онда уживао сам у себи. Али сада беше и нечега другог. Отоичошњи хипохондрик и суморни чангрисало са

свим се преобразио; не беше више ни близу онај човек. Нервозан, притајен смех избијаше му час по час из груди. Иза затворених врата нагађао је сваки покрет непознатога.

Аха! Ево га пење се, сад се попео, обзире се; прислушкује доле, низ степенице; једва дише, прикрада се... нека, нека! Сад је ухватио за кваку, вуче, проба! Мислио је, да код мене није забрављено! Значи, да зна, да ја по некад забравим забравити!... Опет вуче за кваку... сигурно мисли да ће реза попустити! Жао му да се растане! Жао му отићи без успеха!

И заиста, морало се све и збити онако, како је он себи представљао: неко је заиста стојао иза врата и тихо, нечујно пробао браву и вукао за кваку и — „разуме се, да је свакако имао своје намере“. Ну и Вељчаџинов се такођер већ одлучио, шта да ради, па је са неким усхићењем очекивао згодан тренутак, размахивао се и намештао: прохтело му се да најзад истргне резу, нагло отвори врата широм и да очи у очи стане пред „страшило“.

— „А шта, молићу, тражите ви овде, милостиви господине?“

Тако је и урадио; улучивши згодан тренутак, нагло тргне резу, одгурну врата и — у мало не паде на господина са креном за шеширом.

(Наставиће се)

КЊИЖЕВНОСТ

НАЈНОВИЈИ КРИТИЧАР НАШЕ НОВИЈЕ ЛИРИКЕ

(Наставак)

После студије о критичарима наше новије лирике, прешао је г. Недић на поједине лирске песнике, и започиње низ својих студија студијом о Ђури Јакшићу, сматрајући то као природно, пошто је Јакшић најбољи лиричар после Бранка. Колико се међу тим г. Недић држао те »природности« у распореду и низању наших лиричара, то смо већ видели. А пошто је Јакшићу пала у део част, да г. Недић о њему прво говори, то је студија о Јакшићу морала понети и највећи део теоријских назора г. Недића о лирици, а то је без сумње на уштрб ваљаности и језгровитости студије, посвећене појединим лиричарима.

Тако одмах на почетку ове студије претреса г. Недић питање: *кад* треба песник да

пева, да-ли под непосредним утиском својих осећаја, или треба прво да сачека, да му се стипају осећаји, па тек онда да пева? Г. Недић држи, да песник треба да пева под утиском »јаких и силних осећаја«, па се позива на Бернса, како је спевао своју — одиста јединствену — песму: *To Mary in heaven.*

Када ће који песник певати, да-ли док осећаји њиме господаре или кад се стипају, то се не да теоријски расправљати; сваки ће прави песник онда певати, кад осећа за то потребе и могућности. Сад, кад ће он осетити потребу, и кад ће моћи певати, то се не да везати за правило. Али ако ћемо већ дозволити, да се то питање може и теоријски расправљати, онда мишљење г. Недића не стоји.

Јер ко би био управо ауторитет, да нам то питање теоријски реши? Свакако песник. А шта песник каже? Ето сам г. Недић наводи Шилера, који тврди баш обратно тврдњи г. Недића. Или да пређемо на конкретне примере па да запитамо: за што је Гетеу требало неколико месеци да се сабере, па да спева посмртну песму Шилеру?

Но ако ћемо осим песника и критици признати право, да то питање расправља, ни онда г. Недић нема право. Данас критика тражи и од вештака (а нарочито од глумца) да буде господарем својих осећаја, јер само онда може бити сигурна изгледа на успех. То се правило даје *per analogiam* применити и на песника. Јер рецимо да песник и спева песму под утиском »јаких и силних осећаја«, рецимо да у песми даде одушке осећајима, питање је: да ли ће он моћи бити и господарем облика, да ли ће моћи довести осећаје своје у ред и склад? Јер ако хоће да му песма буде вештачки производ, у њој мора бити идеје, којој је дат леп облик. Па може-ли онда песник, када њиме владају осећаји, спевати песму, да јој се нема шта приговорити ни идеји ни облику? . . .

По мишљењу г. Недића, Јакшић је први српски лиричар после Бранка, »највећег песника, што је певао новим (ваљда: народним!?) српским језиком«. Та се Јакшићева лирска песничка душа огледа у свима радовима. Јакшић је бујан, плах, смео у изразу, али увек искрен, увек истинит. Он је у сликарству песник, као што је и у песништву сликар, и томе се има приписати богатство у компарацијама и епитетима. Ни један лиричар српски нема тако одређене песничке физиономије, као Јакшић. Узгред напомиње и побија г. Недић Светислава Вуловића, што упоређује Јакшића с Бајроном, не додирујући факат, да је Јакшић имитовао Бајрона, и ако не онако сретно, као н. пр. Пушкин или Лермонтов. Но то г. Недић није смео да учини, јер је у студији о Змају баш он тврдио, да имитатор не може бити песник, па онда не би могао Јакшића приказати у светлости првога српског лиричара после Бранка.

То је мишљење г. Недића о лирици Јакшићевој.

Српска се критика још ломи, да-ли да призна Јакшићу, да је у њега епска жица најјача, или да каже, да му се кроз дела провлачи нит романтике. Према томе није Јакшић лиричар *par excellence*, као што г. Недић мисли, ма

да и ми признајемо, да је Јакшић велик лирски песник.

Јакшић је плах, бујан, у њега је неописана сила израза — али г. Недић заборавља код Јакшића оне истините речи, које је употребио код Војислава, да на име »*chacun a les défauts des ses vertus*«, или као што Марко Цар лепо српски каже: »Мане су великих људи слабе стране њихових врлина«. Па тако често и Јакшићева сила израза пређе у патос и фразе без реалног основа и значаја. Примера ради да наведемо само цитате из студије г. Недића. На пример цитат на стр. 31: »На колена! . . .« или н. пр. на стр. 33: »Ја сам стена«.

Г. Недић вели даље, да је Јакшић »у песми сликар, као што је опет у својим сликама песник« (стр. 37). Како се ово слаже, кад знамо, да г. Недић држи Јакшића за *највећег* лирика, а као сликара га држи за *слабог* — то одиста не разумемо. Према томе се извор Јакшићеву богатству у епитетима и компарацијама не сме тражити у факту, што је Јакшић био сликар. Тај извор лежи у самој души песниковој, независно од сликарске уметности. Наше је најдубље убеђење (и ми бисмо у потврду могли навести много примера), да је на пр. и Лаза Костић богат у песничким сликама, компарацијама и епитетима, макар што је то г. Недић прећутао у својој студији, и — макар што Лаза Костић није сликар.

Јакшић је, по речима г. Недића, искрен песник, који је онако певао, као што је осећао, и оно певао, што је осећао. То верујемо и ми и потписујемо, и то за то, што се то мишљење и осећање и нама — управо »наметало«, када смо читали песме Јакшићеве. Али да нисмо читали песме, већ само критику г. Недића, не бисмо се могли уверити, да је Јакшић одиста искрен, истинит песник, што г. Недић сматра за обележје праве песничке душе, и што нарочито уздиже у лирици Ђуриној.

Јер како да доведемо у склад речи на стр. 34: »*Да је живот Јакшићев друшчије текао, и било би му досуђено више среће у њему, и његова би песма друшчија била*«, а овамо »када је (стр. 51) Јакшић премештен у Престоницу, када су му се *невоље мало ублажиле* и он се могао кретати у кругу *књижевника* и других људи од књиге, песме његове, место да се на овима осети благотворни утицај критике и праве истинске поуке што је ова може пружити и најдаровитијем човеку, *осетно почињу*

губити од своје вредности и снаге», и »он је био тако слаб (стр. 53) да се поведе за општим покретом духова и да му угађа«?

Нема сумње, да Јакшић има одређену песничку физиономију, но она се по нашем мишљењу (пошто г. Недић не наводи свога) огледа нарочито у сили израза. Али не стоји, да је Јакшић једини српски лиричар, који има маркантну физиономију. Њу има и Змај и Лаза Костић — Змај нежношћу осећаја, а Лаза Костић философијом и узвишеношћу идеје.

Критика је г. Недића о лирици Јакшићевој у главном истинита, али је г. Недић требао бити консеквентан, па је све оно, што је похвалио код Јакшића, требао бар да наведе и код других песника, а што је овима замарао, није требао ни код Јакшића да прећути, јер бисмо само онда имали објективну критику и верну слику Јакшићеве лирике. Овако пак Недићева студија о Јакшићу и сувише опомиње на — панегирик!

Или је можда г. Недић хтео овом и осталим својим студијама да покаже клисичан пример онога начина критиковања, који је сам описао и по коме се »једни песници преко заслуге цене, а другима не пада у део ни оно, што заслужују«?!

Ако је то хтео, мора се признати, да му је намера пошла за руком.

*

После Јакшића прешао је г. Недић на Змаја, наводећи томе као разлог хронологију (међу тим колико је се држао, то смо напред видели). Па пошто у студији о Јакшићу није могао г. Недић да изнесе све своје теоријске назоре о лирској поезији, то ћемо таког теоретисања наћи доста и у студији о Змају.

Своје мишљење о Змају свео је г. Недић на крају своје студије у неколико речи: Змај је велик у техници стиха *) и духовит је, али нема главног атрибута, да постане великим лиричарем, нема искренности, за то је само стихотворац и велик само као преводилац. »Лиричар Јован Јовановић« — вели на крају студије г. Недић — »ретко је кад умео погодити праву и чисту лирску жицу; песник политичких песама Змај преживеће се и заборавити; али ће се још дуго помињати, нити ће се лако кад заборавити песник деце чика-Јова«.

Ову је кратку оцену Недићеву о лирици Змајевој управо уништио Милан Савић у 47 броју »Јавора« за 1892 годину. Ми бисмо могли просто навести небориме разлоге Савићеве, па прећи на лирику Каћанскога; но то не ћемо чинити, јер г. Савић, пишући критику на мишљење г. Недића о Змају, није имао пред собом читаву студију, већ само »Наргу«-јев извод у »Виделу«.

Одиста морамо заједно с г. Савићем запитати г. Недића: па кад Змај нема искренности, откуда је онда могао загледати у душу дечју, па спевати опаке дечје песме, које ће се »још дуго помињати, нити ће се лако кад заборавити«? Да нема Змај осећаја, зар би у опште и нагињао деци? Да нема маште, зар би се могао идентификовати с дечјим схваћањем? Да нема полета, зар би све те песме могао спевати с таким успехом? и што је најглавније, »зар песник, који хладно срачунава своје стихове, може тако елементарно утицати и на велик свет, да чак и од г. Недића измами апробацију«?

Биће да је г. Недић створио а priori мишљење о појезији Змајевој, па му је доцније по појезији пабирчио, само да нађе стихова, којима ће потврдити своје мишљење. Управо се г. Недић, пишући студију о Змају, држао онога начина критиковања, који је одиста врло вешто описао на 7 стр. своје књиге и који смо ми већ у целини навели. Томе се, и само томе може приписати тврдња г. Недића, да Змај није искрен, није истинит; као што се томе има приписати и она једностраност и непотпуност у употребљеном материјалу за цитирање.

Него да се запитамо: шта управо држи г. Недић за *мерило* у оцени, да-ли је један лиричар искрен или није? Да-ли држи за *мерило* осећаје, које рађа у читаоца читање песме, или н. пр. критичарево ауторитативно тврђење: »читајући песника, ми и не осећамо готово ништа«.

»Ја сам се са своје стране« — рекао је један члан »књижевно-уметничке заједнице« г. Недићу — »усхићавао појезијом Змајевом, и читајући неке песме његове, ја сам по кад што и плакао«, а то исто смемо и ми рећи. Па откуда, господине Недићу, у нас тих осећаја? Да ли би их могло бити, да и сам песник није осећао певајући? Откуда бисмо ми могли

*) »Наше Доба« је у своје време и то порицало.

осећати читајући песму, када песник сам није осећао певајући је?

Али ви, г. Недићу, велите, да не марите за »литерарни плебисцит«. И о томе бисмо могли много говорити — али ћете бар то дозволити, да су осећаји у читалаца ипак верније мерило за оцену песникове искрености, него тврђење једног субјективног критичара, да песник нема искрености. Ви сами признајете на стр. 66, да Вас песме Змајеве остављају хладним и да готово ништа не осећате читајући их, али то не доказује, да Змај нема искрености, већ нешто са свим друго. Слеп човек може рећи: »нема светлости«, али светлост ипак за то постоји, и ако је он не види.

Да је Змај одиста искрен, дакле прави лирски песник, осим сјајне аргументације г. Савића сведочи и један позитиван факат, сведоче преводи Змајеви, у којима је песник — по мишљењу г. Недића — ненадмашан; сведочи другим речима баш онај аргуменат, који је г. Недић употребио да докаже баш обратном.

Ако је лирска песма слика песникових осећаја, онда нам је све једно, шта је извор тим осећајима, да ли љубав песникова, да ли лепота природе или можда чија туђа песма. Рецимо, песник добије од своје драге цвет (узмимо примера ради Уландову песму с том идејом), у песнику се роде жарки осећаји, и он их у песми фотографише. То је, кажемо онда, прави песник; то је права песма — огледало душе песникове.

Али рецимо, да песник прочита какву туђу песму, која у њему побуди читав низ осећаја, и он под утиском тих осећаја *препева* (а не: преведе) ону песму. Та туђа песма прође кроз њега и тако с његовим обележјем изиђе на свет. Зар та и така песма није онда одсјај осећаја, које је у души песниковој произвела једна туђа песма, као у горњем случају ружица од драге?

А Змај је ненадмашим и у преводу, као и у оригиналу. Или зар би човек рекао за његове преводе да нису оригинални? И сам г. Недић пита на 72 стр.: »Ко не би рекао да је ово (реч је о »Бранковој жељи«) Бранко сам испевао?« Не треба заборавити, да г. Недић држи Бранка за нашег првог лирчара. А кад Змај погоди лиру Бранкову, заносећи се Бранковом сенком, он је ипак само — стихотворац! И зар би Змајеви преводи били ненадмашни, зар би могли у нама разбудити

осећаје, да песник, који их је препевао, није у те (и ако препеване) стихове улио своју душу, да није искрен, да није истинит?!

Карло Сас прославио се у Мађара цигло својим преводима, али за то од Мађара ипак нико не тврди, да Сас није песник.

Да докаже своју тврдњу г. Недић се осим превода позива на »песме«, у којима је Змај подражавао (па и то несретно) народној поезији. Да докаже ову тврдњу, позива се на више песама, а нарочито на песму »Три хајдука«, и ако до сада нико живи није дошао на ту идеју, да у наведеним песмама тражи имитацију народне поезије. Г. Недић нас упућује на песму »Одби се бисер грана«, и ако то није народна песма, већ ју је спевао пок. прота Васа Живковић.

На основу превода и имитације у поезији Змајевој дошао је г. Недић до закључка, да Змај није истинит песник, за то нас његове песме и остављају хладнима.

Ја сам већ покушао да докажем, да први аргуменат говори баш *против* г. Недића, док је други недоказан и излив најсубјективнијег мишљења критичарева — али рецимо, да ти аргументи стоје; рецимо, да стоје и у теорији и примењени на поезију Змајеву, онда се намеће питање: а где је остала, г. Недићу, *оригинална поезија* Змајева, она поезија, која није препевана, или, као што Ви мислите, ненадмашно преведена (али ипак ненадмашно), и која није имитација ничега, већ огледало најсубјективнијих осећаја песникових? Зар су за Вас песме и песмице Змајеве од неколико реди важније при оцени песникове вредности и његове искрености, него толике и толике оригиналне песме ненадмашне лепоте? Зар су песмице, у којима Ви неосновано тражите имитацију народне поезије, вредније Вашег помена, него н. пр. »Видов-дан«, »На велики петак«, па тек »Песма о песми«? Зар би ову последњу могао у опште онако дивно спевати непесник? Па што је најглавније, где су »Ђулићи увеоци«? Или их Ви можда нисте читали, када их не спомињете и велите, да ништа не осећате, читајући песме Змајеве?*)

Зар све ово не сведочи и сувише јасно,

*) Г. Недић вели, да су »Ђулићи« мало поетско име. Ђулићи значе ружице, а »ружа је најлепши цвет«, каже Анакреонт. Зар ружа није поетско име? Или је ваљда за то мало поетско име, што има више поетских, н. пр. »Дахире«, мртв инструменат!

колико је критика г. Недића о лирици Змајевој субјективна, колико је она излив најличнијег мишљења г. Љубомира Недића? Требало би ту критику г. Недића превести на француски, па је послати Анатољу Франсу, да њоме уништи своје противнике. Да! Али ја сам заборавио, да би му Жил Леметр одговорио: »Пријатељу! Реците ви госп. Недићу, да, пишући критику, не заборави, да има »општих порам«; јер чим њих заборави, он не пише критику, већ баца на хартију своје најличније мњење, а верујте, слабо ко мари, шта г. Недић, као *Недић*, мисли о овоме или оном песнику и његовој поезији.«

Колико је г. Недић одиста био субјективан, пишући о Змају, сведоче и ове реченице, којима апсолутно нема места у објективној критици: »ова песма... јако подсећа на Бранкову песму »Враголије«, само нема оне природне несташности, која Бранку доликује« (стр. 76), па тек ово одиста јединствено место (на стр. 82): »највећи би број песама Змајевих изгубио, ако би им се *одузела* последња строфа, у којој је главна мисао, или нови обрт, зарад којег оне и јесу ту«. Или н. пр. »*одузмите* овој песми овај њен рефрен, од ње није остало ништа« (стр. 85). А ми ћемо на ово рећи: одузмите Змајевој поезији песме, па вам не ће остати ништа, и Змај не ће бити ништа; и одузмите »Отелу« пети чин, трагедија ће изгубити од »своје вредности.«*)

После чисто лирских песама прелази г. Недић на сатиричне, па их — по својем обичају — дели (наравно тенденциозно непотпуно) на два дела: на песме, где исмева угледање на страну и туђе, и где војује за слободоумне идеје. Змај има истина и онаких сатиричних песама, које налазимо у подели г. Недића, али се највећи број не да сузбити у онаки круг сатире Змајеве, које је наш естетски геометричар тако тенденциозно сузио. Куда спадају песме, у којима се шибају мане друштвене, народне и т. д.? Куда спадају пригодне песме политичке?

Треба познавати прилике оностранога Српства, кад су те песме спеване, па да се ода

*) Г. Недић могао би се назвати и естетским аритметичарем, јер код Ј. Илића *умножава* славу; *дели* све, што му дође под критичарску руку; *сабира* мане лирике Костићеве (којих нема), а код Змаја *одузима* стихове, строфе и рефрене, само да докаже, како му је мишљење основано, ма да је песма тек као целина песма.

признање родољубивоме песнику, који је својом лиром помагао другове своје у борби народној, (не партијској). Или су те песме »неискрене«, што их је родољубље диктовало?

После сатиричких песама реч је о хумористичким, које г. Недић држи за слабије, сматрајући то као »природно«. Кад кажемо, да је баш хумор најсјајнија страна дечјих песама Змајевих, за које баш г. Недић има онако бриљантно мишљење, то је — држимо — доста, да се види, колико тврдња г. Недића стоји, и колико би била »природна«, када би била основана и истинита.

На послетку је реч о дечјим песмама Змајевим. И ми потписујемо мишљење г. Недића о овој врсти поезије Змајеве, и жао нам је, што, потписујући то мишљење, потписујемо у исти мах и смртну пресуду, коју је сам госп. Недић написао читавој својој студији о лирици Змајевој.

*

После Змаја говори г. Недић о Каћанскоме. Зашто баш о њему, хронологије или чега другог ради — не каже.

За Владислава вели г. Недић, да је искрен песник, да пева оно, што му срце осећа; и дели му песме на два дела: на патриотске песме и на љубавне, по ових је — вели — неколико само, и далеко су слабије од патриотских. Сад г. Недић констатује, да српски свет држи Змаја за већег песника од Владислава, и то — као и иначе — само због количине песама, (зашто држи онда српски свет Лазаревића за првог приповедача, кад је он написао само осам приповедака?), и по том покушава да одреди, који је од њих двојице већи, Владислав или Змај.

С мишљењем се г. Недића о љубавним песмама Владислављевим слажемо, као што држимо, да у главном има право и у оцени патриотских песама »Старога Барда«, и ако би се код тих песама дало приметити, да им по некад недостаје она сила израза, која им је нужна због садржине и тенденције. Песме ће се Владислављеве, а особито патриотске песме његове, увек радо читати, јер су одиста потекле из чиста срца, прекаљена жарким родољубљем, али већ и због мале количине испеваних песама, у којима песник пева већином једнаке (патриотске) осећаје, Владислав се не ће моћи мерити са Змајем.

Читаоци ће се сетити, како се некада Нем-

ни препирали, ко је већи, Гете или Шилер, и како је Гете тада рекао: »Die Deutschen sollen sich freuen, zwei solche Kerle zu besitzen, und nicht darüber streiten, welcher der grössere sei«. Тако бисмо исто и ми могли рећи: благо нама, г. Недићу, кад имамо и Змаја и Владислава — али се то упоређивање песника, и у опште књижевника већ преживело. Од Lewes-ова дела »Life und works of Goethe« оцеђује се сваки песник по својој *апсолутној* вредности, без обзира на друге песнике. После Љуиса и Тена мерити песнике, то је одиста анахронизам, и данас не ћете наћи ни једног бољег критичара, да ће учинити ту погрешку, ма да изгледа да г. Недић има друкчије мишљење, кад на 65 стр. каже, како се »у књижевности немачкој колебају критичари, не знајући, којем би од њих (т. ј. Гетеу или Шилеру) дали прво место«. Али је госп. Недић критичарски геометрничар, па је хтео — ускос преживелости одмеравања — ипак да одмерава: ко је већи, Змај или Владислав?

Једина је несрећа, што он при свем томе, што је пао у ту погрешку, и при свем томе, што је одмеравао, и што држи, да је решио то одиста велеважно питање, ко је већи, Змај или Владислав — ипак га није решио. Или зар је тај тешки проблем решен, када г. Недић каже на стр. 114: »Каћански својим поетским даром *ништа не уступа* Змају« и на 101 и 122 стр.: »Каћански *ни у чем* не изостаје иза Змаја, а у многومه га и надмаша«, а овамо на 121 стр. каже, како »Каћански *далеко заостаје* за Змајем«. Далеко заостајати за неким у свачему, па ипак, при свем том тако не заостајати, да то не заостајање пређе већ у надмашање — како се то слаже, то ва истину не разумемо. Па онда на стр. 121 стоји, да

(Наставиће се)

»Змај има више рутине«, а на 122, да »Змај и самом спољном формом, (коју је г. Недић на 71 стр. уздизао), често изостаје иза Каћанскога«. За унутрашњу вредност Змајеве лирике вели г. Недић на 71 стр. »када би се из песама Змајевих покупило све оно, што има у њима *лепога и одиста поетскога*, онда би то изнело више, и *много више*, но што би изнело, када би се покупило из песама Каћанских«, а овамо на 114 стр. стоји, како »по унутрашњој вредности својих песама Каћански *није мањи* од Змаја«. Но госп. Недић завршује: »при свем томе (при чему?) Каћански не ће *никад* (зар ни после ове студије?) заузети оно место у нашој лирици, које заузима Змај«.

Сада бих ја волео да видим, ко би се подухватио, да на основу свега овога рекне: кога држи г. Недић за већег песника, Змаја или Владислава?

Г. Недић изрекао је у своме делу (стр. 35) истину, како »паралеле треба саме собом да се намећу«. Колико се оне »наметале« г. Недићу, то је признао и сам на стр. 36, када је била реч о Јакшићу и Бајрону, а колико му се паралела између Змаја и Владислава »наметала«, види се најбоље из тога, што ни сам г. Недић не зна, кога држи за већег од њих двојице.

Апстрахујући све контрадикције, којих је пуна и ова (као и друге) студије г. Недића, и апстрахујући анахронизам с одмеравањем песника, остаје нам мишљење г. Недића, с којим се и ми слажемо, да ће патриотске песме Владислављеве, као огледало родољубиве песничке душе »Старога Барда« дуго сачувати спомен на песника »Грахов-Лаза«.

Бранислав Станојевић

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА

Г. Решетар у коментару на „Горски Вијенац“ на стр. 63 вели: „Синтакса је у *Горском Вијенцу* дабоме и правилна и обична, па и с те стране мало се што има да опази. Свакако је чудно што је рјеч *вече* једном узета као да је мушкога рода: *бадњи вече* 2437, а нијесу обичне ни конструкције *који му драго десетиња* 1724, *часне двоје постах* да *постиге* 861 (мјесто двоје часнијех постах да по-

стите), *залуду се недружина друже* 1888. И додатке бројевима *чет, шест* владика узимље у множини у падежу што иште глагол а у роду којег је именица с којом су здружени: видиш *ове чет* стотин момчади 111, навртише *те чет* шест овновах 1398.“ Из овога се види да г. Решетар мисли да је тако само владика писао, а ја ћу гледати да покажем да није тако него да је и то особина цр-

ногорскога дијалекта. Узмимо пошљедњу реченицу г. Решетара гдје говори како је владика употре- бљавао атрибуте уз *пет*, *шест*. У тој реченици нити је истина да само владика употребљава тако атри- буте уз *пет*, *шест*, нити је добро да узимље те атри- буте „у множини у падежу што иште глагол а у роду којег је именица с којом су здружени“. Ја ћу покушати да ово правило г. Решетара оборим. Да бих то учинио као што треба, морам мало издаље почети ма ми то г. Решетар и замјерио као што ми је већ и замјерио у Archivu да развличим оно што пишем.

Бројеви *пет*, *шест* и т. д. били су њекад као збирне именице и мијењали су се по *б-врсти* дру- гога раздјела као што се то види из старословен- скога језика. Кад су пак збирне именице субјекти у реченици, онда предикат код њеких долази у једнину т. ј. предикат се равна по обличју субјекта, јер збирна именица има обличје једнине, а код дру- гих опет збирних именица кад су субјекти долази предикат у множину т. ј. предикат се равна по значењу субјекта, јер збирна именица значи мно- жину, н. пр. цвијеће *жути*; а опет: господа *ицију* хладно вино. Тако је исто и са бројевима *пет*, *шест* и т. д. кад су субјекти може доћи предикат или у једнину или у множину т. ј. предикат се може рав- нати по обличју субјекта, јер су се *пет*, *шест* као збирне именице њекад склањали у једнини или се може равнати по значењу бројева *пет*, *шест*, јер за- иста значе множину као и збирне именице, н. пр. У тај час *долети девет* златних пауница, *осам па- нду* на јабуку. Шта видимо одавде? Видимо да се предикат равна час по обличју субјекта, а час опет по значењу субјекта. Па као год што се у овој при- лици равна предикат час по обличју субјекта, а час по значењу, тако се исто и атрибут равна према бројевима *пет*, *шест* час по обличју, а час по зна- чењу. Као год што су бројне именице пет, шест биле у старословенском језику женскога рода, тако има примјера да су и у српском језику женскога рода још у гдјекојим крајевима нашега народа, н. пр. *ону осам браће твоје*. *Сву их десет* под мач оборно. Изберте се *другу десет* момак. На ноге се *трећу десет* момак. Ове сам примјере из народних пјесама нашао у Миклошићевој синтакси, а остало што долази јесу моје комбинације. Из овијех се примјера види да су бројеви *пет*, *шест* женскога рода у гдјекојим крајевима и да се њихови атри- буту равнају по обличју њихову т. ј. стоје у једни- ни: *другу десет*, *трећу десет*. Али су се бројеви данас помијешали са средњим родом и овако је да- нас обичније н. пр.

Су *њихово* дванаест хиљада. V. 95.*

И *њихово* двадесет момака V. 95.

Су *њихово* четрдест момака V. 107.

И *њихово* гарзе пет стотина V. 361.

Су *његово* седам харамбаша. V. 66.

Па и: Су *његово* триста Пјешиваца V. 94.

Су *његово* триста Павковића V. 94.

Су *његово* стотину пандура V. 361.

И из овијех се примјера види да се предикат ра- вна по обличју бројева т. ј. стоји у сингулару сре- дњег рода. У старословенском језику равнају се атрибути такође по обличју бројева, који су збирне бројне именице женскога рода, н. пр. *шѣлъ же при- нѣмѣи пѣтъ тѣлѣтъ дѣла о нѣхъ и приобрѣте дроу- гѣмъ пѣтъ тѣлѣтъ*. Мат. 25. 16. *принесе дроу- гѣмъ пѣтъ тѣлѣтъ*. Мат. 25. 20. *се дроу гѣмъ пѣтъ тѣлѣтъ приобрѣтохъ*. Мат. 25. 20. Из овијех се примјера јасно види да су бројеви женскога рода и да им атрибути гледају на обличје њихово т. ј. стоје у сингулару женскога рода. Али у рускосло- венском језику није тако. Ту се атрибути равнају по значењу бројних именица *пѣтъ*, *шестъ*, н. п. *шѣлъ же приѣмѣи пѣтъ тѣлѣтъ, дѣла вѣ нѣхъ, и сотвори дрзгѣа пѣтъ тѣлѣтъ; принесе дрзгѣа пѣтъ тѣ- лѣтъ; се дрзгѣа пѣтъ тѣлѣтъ приобрѣтохъ*. Из овога видимо да се атрибути равнају по значењу бројева, те стоје у плуралу женскога рода, јер *пѣтъ*, *шестъ* заиста значе множину и женскога су рода. Па пре- ма томе и у српском језику равнају се у Црној Гори атрибути и по значењу бројева т. ј. стоје у множини женскога рода као што је и у рускосло- венском језику. Ја мислим да се тако имају разу- мјети владини стихови:

Видиш *ове пет* стотин момчади. Стих 111.

Навртише *те пет* шест овновах. 1398.

Овдје атрибути *ове*, *те* стоје у плуралу и то у акуз. женскога рода равнајући се по значењу бројева, који су овдје женскога рода. Али овако није само владика писао него тако говори и цијела Црна Гора. За потврду ево примјера из народних пјесама:

Су *'ве моје* двадесет момака. V. 93.

Су *његове* четрдест момака. V. 133.

Јошт *остале* седам осам других. V. 135.

Су *његове* седам Марковића. V. 138.

Прождријети *миле* девет брата. V. 448.

Цар султан Абдул Мецид-кан *чигаве* осам дана чи- нио је радост погибији књаза Црногорскога Дани- ла I топовима и т. д. V. 521. Из овога се види да се стихови владини што се овога тиче потпуно слажу са говором народним те да није то особина

*) Народне пјесме.

говора само владичина него и цијеле Црне Горе. Па према овим стиховима лако је схватити и стих владичин: *Часне двоје* постах да постите, гдје Црногорци у овакијем приликама узимају дистрибутиван број супстантивно, а остали Срби узимају адјективно. Ми бисмо казали: *Часне двоје* *посе* да постите, гдје је *двоје* адјективно узето, а Црногорци узимају овдје *двоје* супстантивно и кажу: двоје часнијех постах да постите или *часне двоје* постах да постите по аналогiji: прождријети *миле девет брата*, што може гласити и: прождријети девет *милих брата*, као што на другом мјесту опет тако и стоји: (Х)рани мајка девет *мили(х) сина* II 38. Из свега се овога види да нијесу необичне ове конструкције владичине као што вели г. Решетар него су баш удешене сасвијем према народном говору. А ко је све ово с пажњом прочитао, лако ће себи протумачити и стих владичин: *Залуду се недружина друже*. Напошљетку је зацијело чудно што је г. Решетару чудно да је *вече* (бадњи вече) код владике мушкога рода. Ко зна да је првобитан род од ријечи

вече мушки, ко зна да се говори можда по свијем крајевима српскога народа *добар вече*, ко је завирио у академијски рјечник, тај се заиста мора чудити како се ко може чудити да је *вече* код владике мушкога рода.

У владике је синтакса народна. Он је писао онако, како му народ мисли, зато и јест велики пјесник. Испореди гноме из српских народних пјесама са владичиним, па ћеш наћи да су гдјекоје сасвијем једнаке. Тако из V књиге српских нар. пјесама на стр. 452 стих: „Нема посла у плаха главара“ одговара на длаку владичину стиху: „Нема посла у плаха главара“. Испореди из V књ. на стр. 467 стих: „Живо ми је срце покосио“ са владичиним: „Живо ми је срце покосио“. Испореди из V књ. на стр. 472 стихове: „У добру је лако добровати, на муци се гледају јунаци“ са владичиним стиховима: „У добру је лако добро бити; на муци се познају јунаци“ и т. д.

Карловици

Јован Живановић

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

Изашао је (већ!) *трећи Годишњак српске краљевске академије*, Београд 1890 г.! Оваким радом српска академија срамоти и себе и нас. Кад је већ Годишњак задоцнио, како се сме на књигу, која је у свет пуштена крајем 1893 год., метнути, да је изашла 1890 г.! Ако је била готова, за што је лежала три године у магацину? И кад ћемо дочекати четврти Годишњак? Време би већ било, да се место секретара академије попуни и да тамо дође човек, који ће те дужности *савесно и тачно* обављати! Секретар је душа ученог друштва, а код наших учених друштава заузимају та места људи, који их не врше како би требало. — У овом Годишњаку су записници академских седница год. 1889. Од важнијих ствари штампана су ту акта о Мариновићевој задужбини, даље пројект закона о чувању старина у Краљевини Србији, пројект закона за уређење државне архиве и мемоар М. Валтровића и Д. Милутиновића ради снимања и описивања наших средњовековних споменика уметности. А где су биографије академика?

— У Београду штампао је војвода М. Г. Медаковић „*Први српски устанак и његов жалосни савршетак по архивним црноградским документима*“. У овој је књизи саопћен и меморандум кнеза Милоша од 1830 године. Писац је додао и три слике: Карађорђа, Милоша Обреновића и Милена Стојковића. Цена је књизи динар и 60 пара динареких.

— Ст. Д. Поповић превео је Камила Фламаријона „*Ураију*“. Критика препоручује ово дело као изврсно.

— Професор Вл. Зделар издао је и треће издање свога дела „*Геометријско цртање*“ за ниже разреде гимназијске у краљевини Србији. У књизи је до 244 слике. Цена је два динара.

— У Великој Кикинди излази од нове године нов лист за шалу и забабу. Зове се „*Враголан*“. Излази дваред месечно а цена му је шест круна годишње.

— У Смедереву је под уредништвом Светозара Јанковића од нове године почео излазити орган напредњака округа подунавског под натписом „*Напредњак*“. Излази дваред недељно.

— У београдској „*Будућности*“ читамо, да су дате у штампу и да ће до краја овога месеца изаћи две приче Јована Ђ. Пантелића под натписом „*Јединац*“ и „*Анђелија*“.

— У издању Д. М. Ђорића у Београду изашла је нова књига: На лепом српском Дунаву од Београда до Радујевца, из путничких бележака Срет. Ј. Стојковића.

— У Дубровнику је у дубокој старости пре неколико дана умро песник дум-*Антон Казали*, са којим је Л. Томановић упознао српску публику у 13, 14 и 15 броју „*Стражилова*“ године 1887.

— Уредништво „*Малих Новина*“ у Београду расписује награду од сто и двадесет динара у злату за причу из српског живота, и то било из садашњости било из прошлости. Оцењивачи ће бити Светомир Николајевић, Светислав Вуловић и Момчило Иванић. Рок је 31 март ове године.

— У свечаној седници славјанског благотворителног опшества 27 дек. прошле године известио је председник

проф. М. П. Игњатијевић о четирестогодишњици ободке штампариије и о стогодишњици Јана Колара. Генерал А. А. Кирјевић говорио је „О противницима и савезницима словенофила“ а проф. А. С. Будиловић о Јану Колару, о карактеристави га као личности и као песника. Најпосле је још С. Ф. Шаранов говорио о симпатијама према Словенима на Западу и тиме се завршила светковина.

— Било је већ раније говора о најновијем раду Ст. Новаковића „Стара српска војска“, да се штампа у Ратнику; сада можемо читаоцима јавити, да је и посебно ово дело изишло на великој осмини, а на 207 страна. У овом раду Новаковић „у лакшој форми занимљивих скица, а по поузданим подацима првих извора, претреса питања о полазној тачки за изучавање и израђивање српске војничке историје, о војничком уређењу племенском, римском и византијском“, па прелази на расправу „о сталекима у Србији као о основици војничке и административне организације у средњем веку, о краљу, о војводама, о стегоношама, о разним врстама војске у старој српској држави, о јунацима и о мегданима, о вежбањима и о играма војничким, о коњима јуначким, о мобилизацији и о комори, о војној музици, о градовима и о опсадама, о оружју. Тај низ скица завршује скицом о ратничким наравима балканских становника.“ Књига стаје две круне.

— У другом издању, а у једној књизи штампани су Новаковићеве радови: „С Мораве на Вардар“, „Под зидинама Цариграда“ и „Бруса“. Прва два рада штампана су раније у Чушићевој „Годишњици“ а последњи у „Летопису“. Књига је на 12-тини, лепа, укусна формата, има 192 стране а стаје динар и по.

— Из октобарске свеске „Просветнога Гласника“ посебно је отштампана професорска радња „Француски моралисти“ од Павла Поповића. Књизи је цена по динара.

— Ивашка је врло важна расправа др Ј. Махала: О *bohatským epose slovanském*, где има врло много расправљања о нашим народним песмама. Свакако би и у нас требало о овој књизи опширније проговорити.

ВЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— Београдско српско краљевско позориште имало је од нове године до Богојављења овај репертоар: на нову годину после по две давана је Мегерлина „Чича-Томина колеба“ а у вече „Бидо“ Јанка Веселиновића и Драгомира Брзак; на појутарје нове године даван је после по две Сигетијевић (а не Сигметијевић, као што „Будућност“ погрешно вели) „Стари бака и његов син хусар“, у вече пак Рајмундов „Сељак као милионар“; у уторак 4. о. м. испуниле су вече три мале шаљиве игре, и то две старе, наиме Триковићево „Љубавно писмо“ и „Школски надзорник“ и једна нова, којој се писац

крије а којој је натпис „Срећа и људи“. У „Љубавном писму“ и „Школском надзорнику“ гостовао је Ђ. Пелеш као Дражић и учитељ Петровић.

— У Земуну је лицем на нову годину умро Никола Зоупић, који је много и много година био врстан члан нашег овдашњег народног позоришта. Поживео је шездесет и пет година.

— Први редитељ дворскога позоришта у Монакову, Србин Савић, кажу да ће примити управу новооснованог Шилерова позоришта у Берлину. Ако то буде, веле у Монакову, биће за ондашње позориште не само криза него и трајна штета, јер класична глума и шаљива игра — веле монаковски листови — има у Савићу не само искусна редитеља, који није уједно и глумац, него и литерарно образовану снагу.

— У хрватском земаљском казалишту у Загребу приказана је пре десетак дана нова изворна глума под натписом „Марија Станчевићева“. Писац јој је Динко Политео. Новина је успела те ће се одржати на репертоару. Натписну улогу игра пројина Ружичка-Сроцијева.

— Сметанина „Продана невеста“ приказана је пре неки дан први пут у Хамбургу. И у Монакову ће је приказати за који дан у дворском позоришту. Уз њу ће се у истом позоришту приказати и „Хубичка“. Први приказ „Хубичке“ у бечкој дворској опери одређен је за 15 фебруар.

— Позната оперска певачица Милка Трвина певаће крајем овог месеца у Загребу на концерту т. зв. гласбеног завода.

— У Загребу је пре три дана у дворници „Хрватског Дома“ гласовити чешки квартет давао концерат, на којем је свирао и Сметанин *e-moll* квартет. У том квартету протумачио је Сметана свој живот, и то у првом ставу (*Allegro vivo*) љубав своју према уметности још у младости, па онда неку непротумачиву тежњу и слутњу о несрећи, која ће га снаћи; у другом ставу (*Allegro moderato à la polka*) тумачи своју веселу младост, у којој се најживао игре и свирке; у трећем ставу (*Largo sostenuto*) мајсторски тумачи чар прве љубави према девојци, која му је после била љуба вереница; у четвртном (*Vivace*) исказује радост своју са својих успеха, која после прелази у црну слутњу.

— У Бечу је пре једно три недеље умро Бенедикт Рандхартингер, који је уз многе црквене композиције, симфоније, квартете, корове и песме компоновао и нашу православну литургију у четир гласа.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

— Краљ је дозволио да се на загребском свенаучишту одвоје катедре за минералогiju и геологију. Уједно је именовао професора загребске реалке дра Михајила Кишпатића ванредним професором за минералогiju а дра Драгутина Горјановић-Крамбергера ванредним професором за геологију и палеонтологију на загребском свенаучишту.

САДРЖАЈ: Песништво: Зимска ноћ. Зима и прамалеће. Бесна сиротиња. Вечити муж. — Књижевност: Најновији критичар наше новије лирике. Бранич српскога језика. — Ковчежић: Књижевне белешке. Белешке о уметности. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожина у Београду.